

ОСОБЛИВОСТІ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*Яковенко О. С., Браславська О. В.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
braslaoksa@gmail.com*

Краєзнавчо-туристична робота в закладах загальної середньої освіти є важливою складовою сучасного освітнього процесу, оскільки поєднує пізнавальний, виховний, практичний і здоров'язбережувальний потенціал. Її значення зумовлене тим, що вона сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про рідний край, розвиває інтерес до географії, історії, культури, природи своєї місцевості, а також забезпечує набуття досвіду дослідницької, пошукової та командної діяльності [1]. У сучасних умовах краєзнавчо-туристична робота набуває особливої актуальності, оскільки орієнтує освітній процес на практичне застосування знань, формування ключових і предметних компетентностей, виховання патріотизму, відповідального ставлення до довкілля та суспільства [3].

Актуальність цієї проблеми пов'язана і з тим, що саме краєзнавчо-туристична діяльність дозволяє поєднати навчання з безпосереднім пізнанням навколишнього середовища. На відміну від суто аудиторного засвоєння інформації, вона забезпечує спостереження реальних об'єктів і явищ, активізує емоційно-ціннісне ставлення учнів до природи й культурної спадщини рідного краю, підвищує мотивацію до навчання. У роботах сучасних дослідників наголошується, що така діяльність є дієвим засобом виховання, розвитку пізнавальної самостійності школярів та організації їх змістовного дозвілля [2].

Під краєзнавчо-туристичною роботою в закладах загальної середньої освіти розуміють цілеспрямовану систему навчальних, виховних і практичних заходів, спрямованих на вивчення учнями рідного краю, його природних, історичних, соціально-економічних і культурних особливостей засобами спостереження, екскурсій, походів, досліджень, проєктної діяльності та туристичних практик. Її зміст охоплює як урочну, так і позаурочну діяльність, а тому дає можливість вчителю органічно інтегрувати краєзнавчий компонент у різні освітні галузі, насамперед географічну [4].

Однією з найважливіших особливостей краєзнавчо-туристичної роботи є її міжпредметний характер. Вивчення місцевості неможливе без залучення знань із географії, історії, біології, екології, літератури, громадянської освіти. Саме тому така робота сприяє формуванню цілісної картини світу й усвідомленню взаємозв'язків між природними та суспільними процесами. Наприклад, дослідження місцевого ландшафту може поєднувати аналіз рельєфу, кліматичних умов, рослинного покриву, господарського освоєння території, історії заселення та сучасних екологічних проблем. Такий підхід підвищує практичну значущість навчального матеріалу та робить його ближчим до

життєвого досвіду учнів.

Іншою характерною ознакою є діяльнісний підхід. Краєзнавчо-туристична робота не обмежується передаванням готової інформації, а передбачає активну участь школярів у спостереженні, збиранні матеріалів, фіксації результатів, їх систематизації та аналізі. Під час екскурсій, маршрутних досліджень, туристичних подорожей, мініекспедицій, роботи над проєктами учні вчаться орієнтуватися на місцевості, працювати з картами, визначати об'єкти, вести польові записи, робити висновки, презентувати результати своєї роботи. Завдяки цьому формується не лише предметна компетентність, а й уміння працювати в команді, приймати рішення, нести відповідальність за власну діяльність.

Особливістю краєзнавчо-туристичної роботи є виразний виховний потенціал. Ознайомлення з історією, природою, традиціями та культурними надбаннями рідного краю сприяє формуванню національної ідентичності, поваги до культурної спадщини, почуття належності до місцевої громади. Участь у туристичних заходах розвиває дисциплінованість, витривалість, взаємодопомогу, організованість, дбайливе ставлення до природи. Саме тому краєзнавчо-туристична робота є не лише ефективним засобом навчання, а й важливим інструментом громадянського, патріотичного та екологічного виховання учнів.

Суттєвою ознакою організації цієї роботи в сучасній школі є поєднання традиційних та інноваційних форм діяльності. До традиційних належать екскурсії, походи, експедиції, туристичні змагання, краєзнавчі гуртки, зустрічі з місцевими дослідниками, збір усних свідчень, вивчення пам'яток природи та культури. Водночас сучасні освітні умови зумовлюють активне використання цифрових ресурсів: електронних карт, геоінформаційних сервісів, віртуальних екскурсій, презентацій, фото- та відеофіксації маршрутів, створення учнівських дослідницьких проєктів і цифрових продуктів на основі зібраного місцевого матеріалу [3]. Це розширює можливості доступу до краєзнавчої інформації та робить роботу більш привабливою для здобувачів освіти.

Окремої уваги потребує методичний аспект організації краєзнавчо-туристичної роботи. Її ефективність значною мірою залежить від педагогічної майстерності вчителя, його здатності добирати зміст, форми і методи роботи відповідно до вікових особливостей учнів, освітньої мети, умов конкретного закладу освіти та безпекових вимог. Учитель має не лише володіти краєзнавчим матеріалом, а й уміти організувати дослідницьку діяльність, забезпечити мотивацію учнів, налагодити взаємодію з батьками, місцевими установами, музеями, природоохоронними й культурними організаціями. Це особливо важливо в умовах компетентнісного підходу, коли пріоритет надається практичному застосуванню знань.

До важливих організаційних умов належить системність. Краєзнавчо-туристична робота буде результативною лише тоді, коли вона здійснюється не епізодично, а послідовно й цілеспрямовано. Її варто планувати як складову освітньої програми закладу, поєднуючи урочну, позаурочну та виховну

діяльність. У цьому контексті важливим є створення шкільних краєзнавчих маршрутів, банку місцевих об'єктів для вивчення, учнівських дослідницьких тем, а також накопичення методичних матеріалів для різних вікових груп. Системність дозволяє формувати стійкий інтерес учнів до пізнання рідного краю та забезпечує наступність між різними етапами навчання.

Ще однією особливістю є практична спрямованість і зв'язок із реальним життям громади. У процесі краєзнавчо-туристичної діяльності учні можуть брати участь у вивченні місцевих природних об'єктів, стану довкілля, туристичних ресурсів території, історико-культурних пам'яток, елементів нематеріальної спадщини. Це сприяє розвитку дослідницьких навичок і водночас формує розуміння цінності власного регіону, можливостей його збереження та популяризації. Такі практики можуть мати і профорієнтаційне значення, оскільки знайомлять учнів із напрямками діяльності у сфері освіти, туризму, екології, музеєзнавства, регіонального розвитку.

Разом із тим організація краєзнавчо-туристичної роботи в закладах загальної середньої освіти має низку труднощів. Серед них можна виокремити обмеженість матеріально-технічного забезпечення, недостатню кількість навчально-методичних розробок для окремих регіонів, потребу в підготовці вчителів до проведення туристичних заходів, а також необхідність дотримання безпекових вимог під час виїзних форм роботи. У сучасних умовах до цього додається потреба адаптувати зміст і форми діяльності до змінних соціальних обставин, зокрема ширше використовувати локальні маршрути, шкільне подвір'я, ближнє оточення закладу, віртуальні та змішані формати [2].

Перспективи розвитку краєзнавчо-туристичної роботи пов'язані з подальшим упровадженням компетентнісного, діяльнісного та інтегрованого підходів. Важливим є оновлення змісту шкільного краєзнавства відповідно до потреб сучасної освіти, посилення зв'язку з громадою, місцевими музеями, природними парками, туристичними центрами, а також створення цифрових освітніх ресурсів краєзнавчого спрямування. Перспективним є і залучення учнів до проєктної діяльності, пов'язаної з дослідженням туристичного потенціалу своєї місцевості, збереженням культурної спадщини, розробленням екологічних і пізнавальних маршрутів.

Отже, краєзнавчо-туристична робота в закладах загальної середньої освіти є багатофункціональною формою організації освітнього процесу, яка поєднує навчальні, виховні, розвивальні та здоров'язбережувальні можливості. Її основними особливостями є міжпредметність, діяльнісний характер, практична спрямованість, виховний потенціал, поєднання традиційних та інноваційних форм, а також орієнтація на пізнання рідного краю. За умови системної організації та належного методичного забезпечення вона здатна суттєво підвищити ефективність географічної освіти, сприяти формуванню компетентного, активного й свідомого громадянина, який знає, цінує і досліджує свій край.

Список використаних джерел

1. Мельник І. Г. Туристично-краєзнавча робота в школі: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої педагогічної освіти). Полтава: Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 95 с.
2. Троценко В. В., Троценко А. В. Методологічні особливості проведення туристсько-краєзнавчої роботи в закладах загальної середньої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. 2022. Вип. 6(151). С. 159–163.
3. Назаренко Т. Г. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії в гімназії. Київ, 2023. 8 с.
4. Корнєєв О. В. Методика шкільного географічного краєзнавства. Харків: Основа, 2007. 145 с.